

Presentatie Marian Vleerlaag tijdens Open Joodse Huizen | Huizen van Verzet – 4 mei 2022

Toen Eddy Boom, voorzitter van Comité 40-45 in Hoorn, me vroeg of ik voor Open Joodse Huizen het verhaal van de razzia van 11 Joodse onderduikers in Pieterselieesteg wilde vertellen, zei ik meteen ja. Ik heb hier namelijk zelf ruim een jaar gewoond, net na mijn studie in Amsterdam. Ik kon toen tijdelijk Pieterselieesteg 1 huren. Het stond te koop voor een handige doe-het-zelver: als het regende stonden er in mijn slaapkamer overal pannetjes. Maar wat ik toen niet wist, was dat zich vlak naast mijn deur in 1943 een groot drama heeft afgespeeld.

Eddy vertelde me de grote lijnen van het verhaal en ik dook daarna in de archieven. Zoals altijd bood de website van de Vereniging Oud Hoorn veel informatie. Zo kwam ik te weten dat op Pieterselieesteg 7 het gezin Bongers woonde: vader, moeder en zeven kinderen. Een van hen, Wim Bongers, was een jaar of tien in 1943. In het magazine van Oud Hoorn uit 1995 staat het verhaal opgetekend van die bewuste dag, 28 augustus 1943. Er zijn - zoals vaak met dit soort overleveringsverhalen - meerdere versies van in omloop, maar dit is het verhaal van Wim, die naar Canada emigreerde.

Onderduikers in de werkplaats

“Er zaten elf Joden verborgen in de werkplaats op nummer 5, naast ons woonhuis”, vertelt Wim in het magazine. Die werkplaats was eigendom van zijn oom Jan Molenaar en tante Dien Appelman, een zuster van Wims moeder. De vader van Jan had in die werkplaats jarenlang doodskisten gemaakt. De oude Molenaar was er rond 1940 mee gestopt en de lege werkplaats bood toen een ideale schuilplaats voor onderduikers. Jan en Dien Molenaar woonden zelf in de Hoornse Merensstraat. Ze verborgen daar onder andere al een Joods jongetje, genaamd Gerrie Mok, maar daarover later meer. Omdat de ondergrondse dringend verleggen zat om meer

schuilplaatsen, mochten ze van Jan Molenaar ook de werkplaats in de Pieterseliesteeg gebruiken. Het verzet verborg er toen elf Joden.

De kinderen Bongers moesten allen een deken voor de Joden afstaan, vertelt Wim. Hij beschrijft de werkplaats als volgt: "Er was geen kachel, er was bijna niets, geen waterkraan en ook geen wc. De onderduikers verborgen zich op zolder en daar was geen licht. Van m'n vader en moeder mochten ze zich bij ons in de keuken wassen. Ze konden in ons huis ook naar de wc. Moeder kookte voor ze. Door een gat in een schutting kwamen de mannen via de tuin binnen.

Wij hadden zelf twee Joodse meisjes in huis, een van hen heette Marja, de andere naam weet ik niet meer. Hun moeder Carla was verpleegster. Die is in 1944 in Amsterdam om het leven gekomen. Toen waren de onderduikers in de werkplaats naast ons allang opgepakt. Door verraad in de buurt denken we. Die dag in oktober vergeet ik nooit. Het was fris maar wel zonnig. Sommige Joden waren aan het sjoelen in onze tuin. Ik zat daar met m'n zusje Gré aardappelen te schillen. Broers en zussen waren ook thuis, behalve Joep, de oudste. M'n vader was op de Westerdijk aan het werk, m'n moeder zat bij de kapper met de twee Joodse meisjes. Plotseling werd de tuinpoort opengegooid. Er stormden Duitsers naar binnen, schreeuwend. De straat voor en achter werd afgezet. Het waren SS'ers. Ze renden meteen de werkplaats van ome Jan in. Een van de Joden zag op het laatste moment kans te vluchten, hij smeerde 'm via de Hogesteeg. De anderen werden onmiddellijk gearresteerd.

Huiszoeking bij de familie Bongers

Gré en ik renden het huis in, we verstopten ons in een diepe kast. De Duitsers doorzochten ook onze woning. Wat een geluk dat de Joodse meisjes er niet waren. Ik was 10, Gré 18. Bang als wezels waren we. We moesten namen noemen van wie er allemaal zaten ondergedoken. Die wisten we natuurlijk niet. De Duitsers hadden papieren mee. Ook van Cor Bongers, een neef uit Arnhem, die bij ons logeerde. Dat wilden die Duitsers niet geloven. 't Is een Jood', riepen ze, maar we hielden vol dat het niet waar was. Een van die SS'ers trok toen z'n revolver en dreigde ermee. We

moesten zeggen dat Cor een Jood was, maar we deden het niet. Toen moeten ze ons geloofd hebben. Ze dropen af en lieten ons verder met rust. Broer Ab was al naar de Westerdijk gerend om vader te waarschuwen. Het was een vreselijke ervaring, iedereen is dagenlang van slag geweest.”

Later bleek dat de onderduiker uit de werkplaats die wist te ontkomen, de oorlog overleefde. Kort na de bevrijding kwam hij terug om de ouders van Wim Bongers te bedanken. Ook Marja die bij de familie Bongers ondergedoken was, overleefde de oorlog. Maar van de opgepakte onderduikers is niets meer vernomen.

De versie van Gerry Mok

Gerry Mok

Er zijn dus meerdere versies van dit verhaal. Zoals van het toen vijfjarige Joodse jongetje Gerry Mok, die bij Jan en Dien in huis woonde. Volgens hem woonden de Joodse onderduikers echter niet in de werkplaats, maar bij de Molenaars aan de Merensstraat 78. En verstopten zij zich in allerlei toevluchtsoorten toen de razzia begon. In beide herinneringen ligt de hoofdrol echter wel bij de familie Molenaar en is het pakhuis van opa Molenaar in de Pieterselieesteg de plaats van het drama.

Maar eerst: hoe kwam de Amsterdamse Gerry in Hoorn terecht? Dina Molenaar-Appelman had Gerry Mok, vijf jaar oud, in de Transvaalbuurt opgehaald bij zijn ouders, die in afwachting waren van deportatie. Dina nam hem mee naar Hoorn, waar ze in hun kleine woning al twaalf Joodse onderduikers herbergden én verzorgden. Ze werkten dag en nacht om alle onderduikers eten te kunnen geven. “Waar er plek is voor twaalf is er ook plek voor dertien”, had Dina tegen zijn ouders gezegd toen zij hem ophaalde. In de tram had Gerry verbaasd gezegd: ‘Maar Joden

mogen toch niet in de tram?’ “Gelukkig reageerde niemand op mijn vraag”, vertelt Mok in een interview met het Reformatorisch Dagblad.

Volgens Gerry ging het verhaal als volgt. Eind 1943 hoorden de Molenaars dat er een razzia zou plaatsvinden in hun buurtje in Hoorn-Noord. Snel werden de tien onderduikers – twee waren inmiddels elders ondergebracht – naar de timmerwerkplaats van opa Molenaar gestuurd, in de Pieterselieesteeeg. Door verraad wisten de Duitsers waar de Joodse onderduikers zich schuilhielden en vielen zij de werkplaats binnen. Jan en Dina Molenaar begrepen dat ook hun leven gevaar liep. IJlings brachten zij hun vier eigen kinderen bij familie en bekenden onder. De kleine Gerry werd naar de overburen, de familie Dol, gebracht. Daar zou hij niet opvallen tussen de zestien eigen kinderen.

1Merensstraat met huis familie Dol (een na laatste huis met kap)

Toen ik dat las, was ik zeer verbaasd. Want die familie Dol kende ik! Het moest het gezin zijn van de vader van mijn vriend: Ron Dol. Zijn vader komt namelijk uit een gezin van 16 kinderen en woonde in de Merensstraat. Rons vader leeft niet meer, maar Ron zijn oom, ome Cor, leefde toen nog wel en wij hebben hem ernaar gevraagd. Cor herinnerde zich Gerry nog goed. En ook het verhaal, dat staat opgetekend in het familieboek Dolle Boel. Dat luidt als volgt:

Logees bij de familie Dol

'Schuin tegenover ons woonde de familie Molenaar, een fijn gezien met vier kinderen. Wat bijna niemand wist, was dat ze onderdak gaven aan twaalf joodse

mensen. Dat was levensgevaarlijk. Want als je gepakt werd ging je naar het concentratiekamp of werd je doodgeschoten.

Op zekere nacht was er een razzia! De moffen gingen op zoek naar onderduikers en joden. Gelukkig werden de mensen gewaarschuwd en konden ze nog weggelopen.

Bij ons werd een joodse vrouw gebracht met een baby'tje en op de meisjeskamer in bed gestopt. Het was een spannende nacht, met veel heen en weer geloop van soldaten. Gelukkig hebben ze niemand van de mensen kunnen vinden. De volgende dag werd ons op het hart gedrukt dat we niks gezien en gehoord hadden en ook niet onder elkaar over deze nacht mochten praten.

Een paar dagen later kregen we weer een logeetje: een knulletje van een jaar of zes. Gitzwart krullend haar en een krom neusje, een prachtig kind. Gerrie Mok was zijn naam en hij is een hele tijd bij ons geweest. 't Was een slechte eter want hij at 's morgens met moeite een sneetje brood en, o schande, wij zaten soms met drie of vier man te wachten op de korstjes die hij liet liggen.

Voor het einde van de oorlog is hij toch nog naar een ander adres gegaan want de toestand werd steeds gevaarlijker. Hij viel ook wel erg op tussen zestien blonde blauwogige wipneusjes. Sommige NSB-ers wisten dat wij een joden kind in huis hadden, maar zij hebben het nooit verraden.'

Gerry overleefde de oorlog. Hij werd journalist bij Nieuw Israëlitisch Weekblad onder de naam G. Philip Mok en onderhield contacten met vooraanstaande politici uit Israël. Hij is in 2012 gestorven en werd 74 jaar. In het Nieuw Israëlitisch Weekblad vertelde hij over het drama in Hoorn en dat tijdens de razzia alle spullen van de onderduikers onder de vloer van de woning verstopt werden. Jan en Dien vonden onderdak bij Klaas Smelik, 'die zij voor de oorlog hadden leren kennen als een betrouwbare vent, een socialist met communistische sympathieën, die voor twee communistische Jodenhelpers naar zij verwachtten wel een plaatsje in zijn huis zou willen inruimen.'

Toen het weer wat rustiger werd, haalden de Molenaars de kleine Gerry Mok weer op en namen hem mee voor de reis naar het Oosten van het land, waar zij zich in Eibergen schuilhielden. Voor Gerry vonden zij een andere schuilplek.

Verwoestende crash

Terwijl Jan en Dien zelf onderdoken, vielen er in Hoorn op hun leegstaande woning aan de Merensstraat 78 brokstukken van vliegtuigen: twee Amerikaanse bommenwerpers crashten op 7 juli 1944 op elkaar boven Hoorn. Hun huis werd onbewoonbaar. Omdat de familie was ondergedoken, vielen in de woning geen slachtoffers. Een geluk

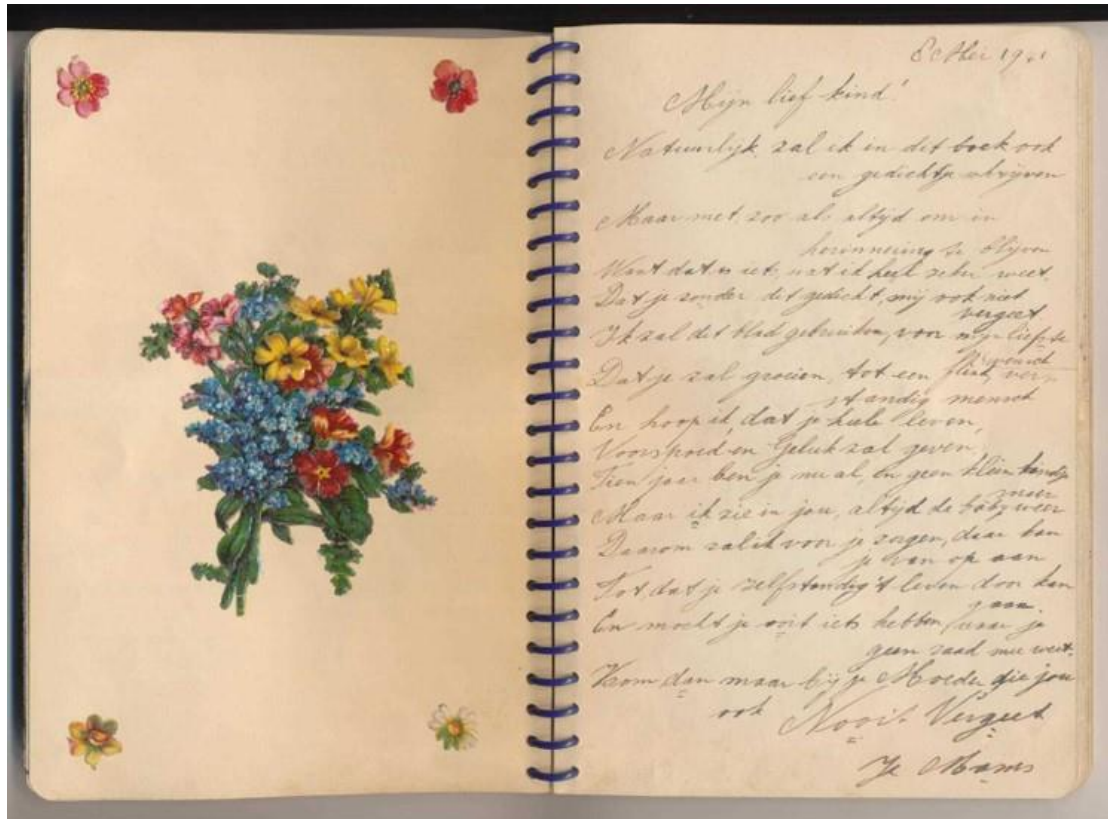

bij een ongeluk, kun je stellen. Toen de bevrijding in zicht kwam, haalden Jan en Dina Molenaar Gerry opnieuw op en reisden deels te voet terug naar Hoorn. Daar werden Jan en Dien weer met hun eigen kinderen herenigd. Ook Gerry overleefde de oorlog, maar zijn ouders niet. En ook de andere onderduikers van de familie Molenaar niet. Op die ene na dus, die wist te ontsnappen.

De nazi's hebben uiteindelijk 107 duizend Nederlandse joden naar vernietigingskampen gedeporteerd: 5.200 zijn er terugkomen, maar daar zitten de onderduikers uit de Pieterselieesteg niet bij.

Hans en Selma Cardozo

Gerry Mok kende nog de namen van twee van de onderduikers die samen met hem ondergedoken waren en in de Pieterselieesteg opgepakt en afgevoerd zijn. Het waren broer en zus Hans en Selma Cardozo. Hans en Selma waren 11 en 13 jaar toen ze op 10 september 1943 in Auschwitz overleden, slechts een paar weken nadat ze opgepakt waren.

Selma en Hans waren de kinderen van Salomon Cardozo, tabakshandelaar en Betsij Troeder. Het gezin woonde op de Nieuwe Herengracht 39hs. Van Selma is in Hoorn nog een poëziealbum teruggevonden. In de archieven staat vermeld dat zij dit album had gekregen van haar vader, in 1941. Dat raakt me dus. Terwijl de oorlog woedt geeft een vader zijn dochter een poëziealbum. En terwijl in vernietigingskampen Joodse mensen worden vermoord, schrijven de volwassenen en jonge mensen die om haar geven er lieve versjes in met mooie wensen voor haar toekomst.

CURSUS 1917/19	1e kwartaal	2e kwartaal	3e kwartaal	4e kwartaal	OPMERKINGEN
Lezen	8	8	3		Gaak over!
Schrijven	8	8	8		
Rekenen	8	8	8		Zak over!
Ned. taal	8	8	9		
Vad.gesch.					
Aardrijkskunde					
Natuurkunde					
Zingen	7	7			
Teekenen	7	7			
Gymnastiek					
Handwerken	8	8			
Hebr. lezen	8	8			
Lofzangingen	6	6			
Godsdienstleer					
Gebedenvert					
Bijbelvertaling					
Hebr. taal					
Geschiedenis					
Schrijven					
Lezen m. toontekens					
Fransch	9	8	10		
Gedrag	10	10	10		
Vlijt					
	Gezien	Gezien	Gezien	Gezien	

Bij mijn naspeuringen vond ik ook een schoolrapport van Selma uit de derde klas (nu groep 6): er stonden vooral achten en negens op. Voor vlijt krijgt ze zelfs een 10. Maar Selma krijgt geen toekomst om haar dromen waar te kunnen maken.